

vodećega umjetničkoga središta na Jadranu. Oltarna pala Bl. Leona Bemba, iz 1321. u Vodnjanu pripada vrhunskome majstoru koji je uvjerljivo predočio središnji lik kao i slikovite prizore iz njegova života na bočnim poljima s puno kolorističke živosti i bogate maštovitosti u shematizaciji prostornih dubina. Nedvojbeno je pri tome posredno prihvaćanje pouka preporoditelja tal. slikarstva preko manje nadarenih slikara, koji obilaze naše primorske krajeve zadovoljavajući prohtjeve raznih društvenih krugova. Jedan dobro školovani Giottoov sljedbenik na posjedu mlet. plemića kraj Rakotola u Istri oslikao je vrlo dojmljivo legendu o Sv. Nikoli u fresko-tehnici zajedno sa svojim suradnikom sklonim narativnoj ekspresiji ali s manje osobne darovitosti. Prožetije su svjetlom pak freske nepoznata člana gornjotal. slikarske škole u crkvi Sv. Pelagija kraj Završja na posjedu novigradskoga kaptola. Sve to dokazuje višesmjernost izvorišta iz kojih se oplemenjuje likovna kultura jadranske Hrvatske gdje se sred. XIV. st. šire najvrsnije odlike gotike koja sazrijeva kao internacionalni izraz omogućivši nadvladavanja provincijske početne retardacije i dokidanje bizantizirajuće tradicije.

Odlučan je trenutak bio epizodni dolazak *P. Veneziana*, znamenita u svjetskim razmjerima. Pobjegavši pred kugom proveo je desetak godina na I strani Jadrana i došao sve do Dubrovnika gdje je u crkvi dominikanaca 1352. izradio najveće svoje djelo, veličanstveno raspelo u kičeno rezbarenu okviru. Drugi radovi pripisani njegovoj ruci ili s odlikama njegova načina slikanja nalaze se još u Splitu, Trogiru, Zadru, Rabu i Krku, pa čine čvrstu osnovicu za praćenje zrenja pročišćenoga gotičkoga izraza. Njima uz bok stoje druga slikana raspela poput onoga u trogirske stolnici ili zadarske crkvi Sv. Krševana. Budući da se zna i za nekoliko tal. fresko-slikara uposlenih u južnim gradovima, očito je da su se posvuda usvajala aktualna iskustva što ih usporedo iskazuju istarske zidne slikarije u bratovštinskoj crkvi Sv. Antuna u Žminju s dominantnim mlet. osobinama. Upravo se na njih nadovezalo nekoliko domaćih majstora opora izraza s prizvucima pučkoga shvaćanja (freske u crkvi Sv. Roka u Butonigi, Sv. Marije u Gologorici te Sv. Katarine u Lindaru) i osobitim sklonostima za alegorijske prikaze.

Veću profinjenost gotičke lik. kulture visokoga stupnja pokazuju sitnoslikarski radovi iz antifonara, graduala i drugih crk. knjiga u svim važnim crkvenim sjedištima, posebice u dubrovačkim i zadarskim samostanima te u zagrebačkoj katedrali. Unatoč tomu, čuveni Hvalov zbornik pisan je bosančicom, likovno još zreliji Hrvojeve misal glagoljicom (vezani uz Split poč. XV. st.), a maštovitost sjevernjačkoga urešavanja knjiga pokazuju stranice Misala Jurja Topuskoga u Zagrebu oko 1495. Nisu do kvamerskih otoka i dalmatinskih gradova dospjevale samo obredne slike sjevernjačkoga nadahnuća (na Bribiru Vinodolskom slika češke škole, u Dubrovniku dip-tih flamanske škole i sl.), nego su i hrv. sinovi odlazili na školovanje u tuđinu da bi kao povratnici oplodili domaću djelatnost (npr. *Ciprijan de Blondis* iz Zadra). Sudeći po pisanim izvorima, lokalnu su slikarsku djelatnost do kraja XIV. st. ipak održavali stranci, što je samo potpomoglo uzdizanju vrsnoće ostvarenja i kriterija narudžbe.

Na razmeđu stoljeća, prateći općekulturni napredak, slikarstvo je po dometima i po širini stvaralaštva postalo ravnopravno ostalim umjetničkim granama. Slikari su se često udruživali s drvorezbarima, jer je to zahtijevala izrada sve raskošnijih oltarnih slika pri naručivanju kojih su se natjecali građanstvo i aristokracija, rijetko i feudalni sloj iz zaleda. Stvarala se tako šarolika kultura nastala od sastavnica urbaniteta i viteštva. Zadar i Dubrovnik, zahvaljujući svojem bogatstvu, stekli su prvenstvo, ali ni Trogir, Split i Šibenik te Korčula, Ston, Rab i Hvar nisu zaostajali u namicanju umj. slika. Osim raznolikosti sačuvanoga zna se i za djelatnost slikara stakla, te uvoz oslikanih keramičkih proizvoda, emajliranoga misnoga posuda itd. Otvorenost područja primjerno odaje djelovanje Venecijanca *Meneghella de Canalisa*, koji osobnim produhovljenim načinom ranih 1400-ih uklapa srednju Dalmaciju u aktualne tokove tzv. mekog ili lijepoga stila čitkoga u svilenastu koloritu plošne obrade pa i smirenoj linearnosti. A od drugoga desetljeća vodeće mjesto zauzima *Blaž Jurjev* kao najdarovitiji nosilac kasnogotičkoga realizma venec. ishodišta s kojim je srastao tijekom školovanja. Rođen kraj Zadra, po povratku na rodnu obalu prošao je sve gradove te se smatra utemeljiteljem regionalne slikarske škole raspoznatljive od druge četvrtine XV. st. Na njegovih dvadesetak dobro dokumentiranih i sačuvanih raskošnih poliptiha, raspela (Split i Ston) te zavjetnih slika, nadahnuta je liričnost izražena gipkošću crteža kao i vitkošću likova, te kolorističkim sazvučjima čistih tonova. Stoga *Blaž Jurjev*, sasvim u dosluhu s gotičkim idealima, znači ujedno zaključnicu dugoga stilskoga razvitka koji je uporno slijedio iste uvjete i shvaćanja.

KRIST U SLAVI, freska u kapeli Sv. Stjepana u zagrebačkome Nadbiskupskome dvoru

Razgranatom radinošću s naglašenijom deskriptivnošću, slijedio ih je *Ivan Petrov* iz Milana, još jedan stranac udomačen u Dalmaciji; ista načela slijedi i krug slikara iz provincijalnih okvira koji, kao npr. *D. Vušković* iz Splita ili *N. Vladanov* iz Šibenika, likovni jezik prvaka približuju ukusu domaćega građanstva. Izraziti primjer takvoga shvaćanja je najraskošniji poliptih u zbirci zadarskih franjevac, datiran oko 1450. U Dubrovniku, vezani još gotičkom ornamentalnom tradicijom djeluju *M. Junčić* i *I. Ugrinović*, zaslužni za odvajanje umjetnosti od spona zanatstva. Mnogo darovitiji, a stilski napredniji *L. Dobričević* ostao je vjeran gotičkim shvaćanjima, a njih također slijede *M. Hamzić* i *Vicko Lovrin* koji već zakoračuju u XVI. st. Čak se i kod *N. Božidarevića*, kao voditelja renesansnoga smjera, zamjećuje dosta gotičkih prežitaka. Priklanjajući se narativnosti, svi oni nadvladavaju puku simboliku srednjovj. predodžbi koja ipak preživljava među putujućim slikarima bizantske ikonofere, tzv. madonerima iz kretske-venecijanske škole. Njihove radove prihvaća pučki stalež, što se zaključuje iz mnoštva takvih djela, prilično neujednačenih i to pretežito iz kasnijega razdoblja gotike. Naspram njima ostaje određen broj hrv. slikara potvrđenih u arhivima, ali bez jasno razlučenih tragova među umjetninama koje stilski pripadaju XV. st. i pokazuju zajedničke crte s jasnim mlet. utjecajem.

Sve to potvrđuje da je posljednje razdoblje gotike bilo vrlo plodno, pa i poticajno, općenito u skladu s općim stanjem u umjetnosti priobalja. Istra je više od drugih hrv. krajeva njegovala kulturu zidnoga slikarstva koje pokazuje prijemljivost za dvostrane utjecaje, onaj koji dopire preko Slovenije iz podalpskih gotičkih škola, te za izravnije doticaje s talijanskim suvremenijim traganjima za realističkim rješenjima i s obiljem dekora. Raznolikost koncepcija i interpretacija odgovarala je neujednačenosti umijeća onih majstora koji i u najsloženijim ikonografskim programima fresko ciklusa ne zaboravljaju neposrednost opažanja. To nekima ulijeva dojam ljupke svježine (Pićan, Paz, Žminj itd.), uz stanovite slobode pri odabiru motiva iz biblijskoga programa te legendi o životu svetaca. U Pazinu se, međutim, 1460-ih potvrdio odličan majstor koji je došao iz Tirola, s istančanim linearnim rukopisom i živim osjećajem za jetku boju. Još je potpuniji ciklus nastao oko 1475. u crkvi Sv. Marije na Škrilinama